

provela jednu anketu kojom je pokazala da se lingvisti češće odlučuju za strukturu pridjev + imenica, a da su informatičari najčešće za strukturu imenica + genitiv (ili čak za uporabu anglicizma radije nego tih dviju struktura). Osobito je zanimljivo poglavlje *Pokusašaj zajedničke primjene načela za odabir naziva* (str. 164.). Najbolje je da ukratko izložimo neke njezine postupke:

Raspravljajući o istoznačnom nizu *adapter - adaptor - prilagođivač - pretvarač - pretvornik* ona odbacuje *adapter* kao izravnu posuđenicu iz engleskog, odbacuje *adaptor* kao englesko-latinski hibrid i u tom kontekstu daje prednost latinskom liku *adaptator* (koji doduše nije potvrđen u korpusu nego ga sama uspostavlja). Ali zbog načelne prednosti domaćega naziva ona preferira nazive *prilagođivač, pretvarač, pretvornik*. Kolebanje da li *prilagođivač* ili *pretvarač/pretvornik* prepušta predmetnom stručnjaku (koji mora utvrditi što bolje pojmovno odgovara) tvrdeći ispravno da su oba naziva jezično dobra, što vrijedi i za nazive *pretvarač/pretvornik*.

Pri razrješenju niza *bit - dvojjana jedinica - binarna znamenka - dvojnica* ističe prednost naziva *bit* (premda je stranoga podrijetla, lako se uklapa u hrvatski jezični sustav i ne krši ni jedno morfološko ni fonološko ograničenje, lako se od njega tvore izvedenice i složenice). Dvočlane nazive odbacuje jer se od njih ne mogu tvoriti izvedenice. Za naziv *dvojnica*, premda je domaći, tvoren prema pravilima hrvatskoga jezika i mogu se od njega tvoriti izvedenice i složenice ipak misli da se teško može prihvatiti "čak ni u biranim, znanstvenim, stručnim i školskim tek-

stovima" jer je posuđenica bit općeprihvaćena.

Knjiga je vrlo korisna svakom jezikoslovcu, informatičaru, svim ljudima koji se služe računalima pa i računalnim nazivljem. Posebno je korisna informatičarima pri stvaranju što boljšega sustava hrvatskoga računalnog nazivlja, ali može biti korisna i stručnjacima drugih struka pri stvaranju i usavršavanju hrvatskoga nazivlja drugih struka.

Kao i u svakom ljudskom djelu može se u knjizi naći pogrešaka i propusta. Na više mjesta nema zarez, a zavisna je rečenica u inverziji, na str. 90. nije jasno gdje završava Lászlov citat, na 125. str. stoji da zamjerke *ne utječu bitno*, a bilo bi bolje *ne bi bitno utjecale*. Na 67. stranici, govoreći o složenicama u hrvatskom nazivlju, navodi među mogućnostima i one s glagolskim prvim dijelom, a u razradi se to više ne spominje premda bi bilo zanimljivo upravo zbog ograničenja u hrvatskom jeziku za pojavu takva tipa složenica. Sve to bitno ne umanjuje golemu jezikoslovnu i nazivoslovnu, teorijsku i praktičnu vrijednost njezine knjige.

Marko Lukenda

NIJE PRIKAZ NEGO OCJENA

 Jeziku 41 (1993/94) 2, str. 57-63. objavio sam svoje napomene uz *Hrvatsku skladnju* (Zagreb 1993) Ive Pranjkočića. Pored pohvala koje je autor tom knjigom zaslužio i ne prešućujući njezinu vrijednost, nego je naprotiv ističući, težište sam svojega izlaganja stavio na iznošenje kritičkih pri-

mjedaba koje po mojem mišljenju treba staviti toj knjizi. Upozorio sam na neke njezine bitne jezikoslovne slabosti i to sam jasno obrazložio. Smatrao sam to osobito važnim jer bez javnoga iznošenja takvih primjedaba postoji velika opasnost da se i drugi počnu povoditi za autorom knjige i da se u nas nastavi drobljenje i pad jezikoslovne metodologije.

Pranjković pak, umjesto da se prigine nad papir i slova, da ispituje i važe argumente krećući se mislima oko temelja jezikoslovlja, propeo se i pobunio pravim autorskim utukom na recenziju (Isto, br. 4, 122-125). Tuži se i optužuje. Obznanjuje da je ta moja recenzija kako on piše: "prije polemički odgovor na moj, *tj. njegov, Pranjkovićev* (napomena R. K.), svojedobni prikaz njegove, *tj. moje, Katičićeve* (napomena R. K.), *Sintakse* negoli recenzija moje, *tj. njegove, Pranjkovićeve* (napomena R. K.), knjige. Da tog mog, *tj. njegova, Pranjkovićeva* (napomena R. K.), prikaza nije bilo, posve je sigurno da bi Katičićev drukčije izgledao, ako bi ga uopće i bilo. Vidi se to između ostalog i po tome što čak pet rasprava (od ukupno petnaest) koje bih ja, *tj. on, Pranjković* (napomena R. K.), u kvalitetnom smislu rangirao na prvih pet mjesta ... recenzent u prilično opširnoj recenziji ne spominje ni jednom riječju" (isto, str. 123).

I što on to sada hoće s tim? To naima znači da upravo tim njegovim raspravama ni ja nisam našao ozbiljnijih prigovora, da ih prihvaćam i svojim čitateljima predstavljam kao vrijedan dio Pranjkovićeve knjige. Autor bi time imao biti zadovoljan. Ali on, čini se, misli da ja pišem referat za seminar prof.

Pranjkovića, pa se i predmetima o kojima pišem i načinom na koji ih obrađujem moram držati njegovih predočaba i mjerila, raditi kao po njegovim uputama. Tu treba biti vrlo jasan i reći mu da to nije tako. Napisao sam *ocjenu* njegove knjige, znanstvenu, a nešto malo i stilističku. Napisao sam je sa svojega gledišta i zadržao se na odabranim pitanjima, onim, onoliko i onako kako se meni čini da je našoj jezikoslovnoj javnosti potrebno.

Groteskno je što me Pranjković sad javno zove na red da mu djelo nisam prikazao onako kako on zamišlja da bi ga trebalo prikazivati. A to što pri tome nastoji stvoriti dojam da mu ja svojim kritičkim primjedbama hoću vratiti milo za drago jer se u istoj toj našoj stručnoj javnosti javljao usmeno i pismeno osporavajući moju *Sintaksu*, to mu je također jalov posao. Trebao bi se ipak zapitati ne precjenjuje li on tu malo važnost svoje osobe.

A prije svega drugoga tu svakoga mora zbuniti što Pranjković, polemizirajući vrlo eksplicitno i nabrušeno s mojom ocjenom, optužuje mene da ja tobože u njoj polemiziram s njegovim svojedobnim prikazima moje knjige, što, ako jest tako kako on misli, može biti samo implicitno i blago. I još misli da će time koga uvjeriti. Tom svojom nesuvislom optužbom Pranjković pokreće pitanje o kojem je svaka rasprava potpuno neumjesna. O tome da li ja sada njemu možda hoću uzvratiti za ono, da li sam možda tašt, povrijeđen i osvjetljiv, o tome može Pranjković i svatko drugi misliti što god hoće, ali to nije pitanje koje zanima stručnu javnost, pa je time ne treba ni zaokupljati. Njoj su važni samo jezikoslovni razlo-

zi. Primjereno je stoga okrenuti se i ovdje upravo njima.

Hoteći osporiti moju ocjenu, Pranj-ković se, pošto je onako neumjesno iznio svoju uvodnu optužbu, okušao i u tome. Bit će stoga na mjestu razmotriti ovdje njegovih deset točaka kako bi se razabralo koliko su mu razlozi teški i argumentacija čvrsta.

1. Što mislim o naslovu *Hrvatska skladnja*, koji je Pranj-ković dao svojoj knjizi skupljenih sintaktičkih rasprava, to sam iznio i objasnio. Tko god pročita što sam o tome napisao, složiti će se sa mnom ili se neće složiti. I to je sve. Osjeća li se Pranj-ković tu krivim i za što se osjeća ili ne osjeća krivim, to doista ne zanima stručnu javnost. Svojim je odgovorom, međutim, pokazao da tu nije bilo nikakve zabune. On doista ne zna što se pri prizivanju Veberova naslova pristoji, a što ne. Ne zna da se vrijedna tradicija potire profanacijom kada se jeftino poseže za njom.

2. i 3. Pišući o Pranj-kovićevoj odredbi predmeta njegove knjige, nisam referirao o onome što sam tamo pročitao, nego sam to ocjenjivao. Izrekao sam sud da se već u toj odredbi osjeća njegova neodlučnost u odabiru gledišta pri sintaktičkom opisu i sklonost uvjetnim, rastezljivim formulacijama koje ga oslobađaju obveze da ustraje na izabranom. Vidi se to sasvim jasno po tome što se nije mogao primiriti pri tome da kaže kako mu je predmet sintaksa, nego je svakako htio dodati da tu ima i morfologije, kao da morfološki status riječi i njihovih oblika igdje u sintaksi nije relevantan. Ali onda nije imao snage da svoj predmet odredi kao morfosintaksu jer mu u svemu ipak nije bilo dosta morfologije. I tako mu je predmet (mor-

fo)sintaksa. Ostaje lebdjeti u neodređenosti. On, dakako, misli da je to upravo svojom istančanošću izvrsno, da je on time pametniji od drugih, a ne uviđa da takvo razmišljanje ostaje nedoraslo svomju predmetu. U opisu jezika nije nam zadatak da se trajno snebivamo nad uvjetnosti svih razgraničenja nego da pronademo i jasno povučemo ona koja najbolje funkcioniraju za našu svrhu. Naravno, Pranj-kovićevu određenje svojega predmeta tu je samo sporedan detalj, ali se već na njem razabire kako mu je metodologija načelno naopaka.

Isti se duh i pristup očituje i u tome što se odmah dalje uvodi nazivlje za koje se onda kaže da je "u neku ruku 'za internu porabu'". Ako je za internu porabu, zašto se onda objavljuje? Ali i tu Pranj-ković nema snage da kaže kako doista jest za internu porabu, nego je ona to po njegovim riječima samo u neku ruku i pod navodnicima. Dakle niti jest, niti nije. Autor se dobro osigurao da ga nitko ne može uhvatiti niti za glavu niti za rep. I ne prigovora se tu "najobičnijim informacijama" koje on, kako veli, u takvim formulacijama daje, nego načinu jezikoslovnoga rasuđivanja koji se u njima očituje. Takav nije prikladan da se na njem zasnuje valjan jezični opis.

Svejedno je nadalje da li Pranj-ković smatra da je sintaksa zamišljena kao četverorazinska disciplina "za internu porabu", ili da to nije, nego samo nazivlje koje on uvodi kad govori o njoj, jer je zamišljanje sintakse po razinama jedinica, kako je već dokazano, neodrživo. Osim toga autor koji, s potpunim pravom uostalom, tvrdi da "ima različitih gledanja na problematiku sintaktičkih razina", treba u najmanju ruku

da dosljedno razvije i objasni svoje. A ne da ostavi čitatelja s izjavom kako su te razine “eventualne”, pa da ide dalje, pošto se tek usput malo poslužio njima.

4. Preoblika je postupak strogo zadan tako da određuje skup posve jednolikih promjena kojih su rezultati po tome onda i sumjerljivi. Kada se rečenica *Stric se brine za nas zato što je dobar* opisuje kao izvedena od dviju rečenica: *Stric se brine za nas zato* i *Stric je dobar* tako što se od njih dviju, kojih svaka ima ustrojstvo opisano potpuno sumjerljivim odnosima, druga rečenica uvrštava u prvu uz njezinu priložnu oznaku *zato*, a to se gramatički označuje time što uvrštena rečenica na mjestu predviđenom za to dobiva jedan od veznika koji pri tome stoje na raspolaganju, u ovom slučaju veznik *što*, onda je to postupak strogo određen, nebrojeno puta ponovljiv nad bilo koje dvije rečenice od kojih jedna sadrži priložnu oznaku *zato*. Odatle će uvijek proizaći zavisno složena rečenica u kojoj je zavisna rečenica uzročna. Tako se definira beskonačan, ali strogo određen skup rečenica. Parafraza tomu nasuprot donosi smislenu ekvivalenciju za potrebu tumačenja pojedinačnog primjera. Pranjković kaže da ne vidi u čem je razlika. Pa pokazao je već da ne zna što je nulta preoblika, a time, dakako, i to da ne zna što je preoblika uopće. A sada još povrh svega piše: “... ja pojam preoblike, uključujući i nultu, shvaćam prilično slobodno, da ne kažem neobavezno”. Time svojem jezikoslovlju izdaje uvjerljivu svjedodžbu siromaštva.

Kada sam napisao kako se vidi da Pranjković “nije bio u Lászlóvoj školi” mislio sam na drugo, a ne na nekoliko predavanja vremenski sputanih i sadr-

žajno ograničenih programom kakva postdiplomskog studija na kojem predavač slušačima ne samo da ne zapisuje drugi red ako nisu razumnjeli bitno, nego čak i ne zna koliko je koji od njih razumio. Nisam uopće mislio na formalno upisivanje i studiranje nego na praćenje misli, na zanimanje za njih i na uživljanje u njih, na otvorenost poticajima od kojih su toliki u nas, i ja među njima, imali neprocjenjive koristi u jezikoslovlju. Kako god okretali, Pranjkoviću se ne može prištedjeti prigovor da se nije umio ili nije htio okoristiti onim što mu se pružalo na njegovu fakultetu, a sada, povrh svega, zagrađuje pristup tomu i drugima. Nad tim se treba zamisliti, i to ne samo on.

5. Zavisnosti između koordiniranih rečenica, a te su zavisnosti značenjske, nisu gramatičke, jer inače rečenice ne bi bile koordinirane, nego subordinirane, i zavisnosti između rečenica što se samostalne nižu u diskurzu, ili, kako Pranjković radije veli, tekstu, iste su naravi. U tome nema razlike među jednima i drugima. Razlika je samo ta što granice među njihovim ustrojevima kako su nanizana kod prvih nisu, a kod drugih jesu rečenične. Nema dakle nikakva smisla zalagati se za to “da bi koordinaciju (ali ne i subordinaciju) trebalo promatrati na razini teksta” jer se odnosi među koordiniranim rečenicama koji su značenjski odnosi samo na njoj i mogu promatrati. A nikako ne stoji “da tzv. nezavisno složene rečenice i nisu posebne sintaktičke jedinice” jer su one to upravo po tome što granice među rečeničnim ustrojevima u njima nisu rečenične granice, što je sintaktički, a ne značenjski odnos.

Ako su dva rečenična ustrojstva nazvana kao dvije rečenice u diskurzu, npr. *Proljetni su dani često zamorni*. *Svi to znaju*, granica je među njima rečenična. Ako su koordinirane: *Proljetni su dani često zamorni, svi to znaju*, ta granica nije rečenična. To je bitna sintaktička, a to će reći gramatička razlika. Ona postaje vrlo opipljivom u tome što se u prvom slučaju jedno ustrojstvo nikako ne može redom riječi biti umetnuto u drugo, a u drugom može: *Proljetni su dani, svi to znaju, često zamorni*. A značenjska zavisnost koja među tim ustrojstvima nedvojbeno postoji, u oba je slučaja posve ista, i kada je granica među njima rečenična i kada nije. S toga je gledišta dakle svejedno, svakomu, bar svakomu tko razumije o čem se ovdje radi, da li je riječ o jednom ili o drugom. Pranjkić to, kako veli, ne razumije. Poslije onoga što je iz njegova utuka na moju ocjenu do sada ovdje razmotreno to nikoga neće začuditi.

6. Pranjkić piše da moja razlaganja o gramatičkoj i leksičkoj semantici kako sam ih iznio u ocjeni njegove knjige “posve sigurno neće ući među zapaženije stranice” mogega opusa. Tu ima pravo. To je naime abeceda lingvističke teorije. A razlaganjem abecede, svi to znaju, ne stječu se lovorike. Ipak smo dužni razlagati i nju kad je to nekomu potrebno.

U svojoj sam ocjeni primijetio i to kako se iz cijeloga Pranjkićeva sintaktičkog razlaganja razabire da se on pri tome grozi od kategoričkih iskaza i time pokazuje temeljno nerazumijevanje same naravi jezičnoga opisa kao modeliranja. Nitko neće napraviti dobar model kocke rezuckajući stalno po kar-

tonu. Treba odmjeriti i onda zarezati, čvrsto i odlučno. Citat iz njegove polemike sa Stjepanom Babićem bio je samo povod za to jer se Pranjkić upravo na tom mjestu eksplicitno obara na kategoričke tvrdnje u jezičnom opisu ne razumijevajući njihovu narav. S mojim sudom o njegovoj neprimjernoj metodologiji, koja se pokazuje na mnogim mjestima u knjizi, ne može se uspješno sporiti dodatnim objašnjavanjem svojega gledišta u onoj polemici. A treba Pranjkića ozbiljno i odlučno zamoliti da poštedi stručnu javnost svojih idiosinkrazija i alergija prema profesoru Babiću. To doista nikoga ne zanima. Time stvara jedino neugodnu buku u kanalu jezikoslovne komunikacije. Tako se ne vodi ozbiljna znanstvena rasprava.

Što se pak tiče bezvezničkih zavisnih rečenica i ruskih gramatika, tu Pranjkić pitajuć: “ili su možda ruski i hrvatski jezik u toj mjeri različiti da bi u jednome takvih rečenica bilo, a u drugome ne bi?” i opet odaje svoje temeljno nerazumijevanje same naravi jezičnoga opisa kao modeliranja. Pa ne radi se o tome ima li ili nema takvih rečenica u ruskom jeziku, ima li ih ili nema u hrvatskome, nego se radi o tome kako se njihov opis modelira. Od toga zavisi ima li ih ili nema u njem, u opisu, a ne u jeziku. A što ih je Pranjkić, kako veli, našao u “dvadesetak različitih priručnika sintakse ruskoga jezika objavljenih poslije 1950”, to znači da je u njih takva škola, a ne da to mora biti i najbolji mogući opis ruske sintakse, a još manje da mora biti i najbolji opis hrvatske. Na svojoj jezikoslovnoj stranputici Pranjkić se mogao naći i u uglednu društvu.

To sve jest tako, i stoji kao odgovor - dovoljno je dok se ono što je Pranjko-
vić napisao o ruskim gramatikama i za-
visnim rečenicama bez veznika u njima
uzima zdravo za gotovo. A on je, reklo
bi se, i računao s time da će se tako uzi-
mati. Jer koga to pitanje doista zanima i
nije lijep, pa posegne za kojom od njih
- za kojom od znatnijih i od onih koje
Pranjko-
vić u svojoj knjizi citira pa stoga
i poznaje - taj otkriva da stvari stoje
drukčije nego ih on u svojem utuku pri-
kazuje.

Jedna je od takvih ruskih knjiga,
znatnija i Pranjko-
viću nedvojbeno po-
znata jer je navodi, drugo izdanje *Sin-
takse suvremenoga ruskog jezika* koju
je napisala N. S. Valgina (Moskva
1978). Što se našega pitanja tiče, toga
mogu li se u sintaktički opis uvoditi za-
visne rečenice bez veznika, ona je vrlo
jasna i izričita. U njoj se utvrđuje jasno
i odsječeno, onako kako priliči grama-
tici, da se zavisno složenom rečenicom
zove takva složena rečenica kojoj su di-
jelovi povezani zavisnim veznici-
ma ili
odnosnim (vezničkim) riječima.¹ To je
odredba zavisne rečenice. Nema dakle,
zavisne rečenice bez veznika ili veznič-
ke riječi!

Dalje se ne manje javno utvrđuje da
je zavisnost zavisne rečenice od glavne
pojava sintaktička, strukturna, dakle

gramatička, a ne značenjska i smisle-
na.² I upravo zato se zavisnost u složenoj
rečenici izražava određenim for-
malnim oznakama, pokazateljima.³ I
da ne bi bilo nikakve sumnje kako to
treba shvatiti, Valgina daje i primjer.
Od dvije rečenice (1) *Njemu je postalo
zagušljivo i izašao je na trijem* i (2) *Iza-
šao je na trijem budući da mu je postalo
zagušljivo* zavisno se složenom
može smatrati samo druga jer samo ona
sadrži zavisni veznik *будуći да*, iako
obje rečenice izriču odnos uzroka i pos-
ljedice.⁴

Tu doista nije potrebno išta više na-
voditi i raščlanjivati. Posve je jasno da
Valgina o pitanju zavisno složenih re-
čenica bez veznika misli upravo ono
što i ja o tome mislim, a i drugi sa
mnom, ono što o tome treba misliti ako
se hoće razmišljati valjano, a ne ono za
što se zalaže Pranjko-
vić da bi, po nje-
mu, trebalo o tome misliti. Na tu se ru-
sku sintaksu on nikako ne može poziva-
ti protiv moje kritike.

Ne može niti na veliku rusku sintak-
su, kolektivno djelo što je izašlo kao
drugi svezak akademijske *Ruske gra-
matike* (Moskva 1980.). I u njoj se izri-
čito kaže da među dijelovima složene
rečenice postoji veza koja je nezavisna
ili zavisna već prema tome da li se obli-
kuje nezavisnim veznici-
ma, odnosno

¹ Str. 306: Сложноподчиненным называется сложное предложение, части которого связаны подчинительными союзами) или относительными (союзными) словами.

² Str. 306: Зависимость придаточной части от главной - явление синтаксическое, структурное, а не смысловое.

³ Str. 306: Подчинительная связь выражается в определенных формальных показателях - подчинительных союзах и относительных (союзных) словах.

⁴ Str. 306: Например, из двух предложений *Ему смало душно, и он вышел на крыльцо* и *Он вышел на крыльцо, как как ему смало душно* сложноподчиненным является только второе, имеющее в своем составе подчинительный союз *как как*, хотя и в том и в другом случае выражаются причинно-следственные отношения.

zavisnim veznicima ili vezničkim riječima.⁵ Dakle i opet: nema zavisno složenih rečenica bez formalne oznake! I da ne bi bilo zabune, dalje se izričito kazuje i to da se kad nema vezničke riječi ne može lučiti zavisno slaganje od nezavisnoga, uza sve jasne i određene semantičke ekvivalencije.⁶ Sintaksa te *Ruske gramatike* ide čak tako daleko da konstrukcije bez formalno izrečene gramatičke veze među dijelovima i ne ubraja u složene rečenice, nego ih opisuje kao pojavu različitu od njih. U tome, po mojem mišljenju, ide predaleko. No jedno je sigurno. Niti na ovu se gramatiku Pranjković ne može pozivati pri obrani svoje nauke o zavisnim rečenicama bez veznika.

Ništa drukčije ne stoje stvari ni s iscrpnom sintaksom, također kolektivnim djelom, što je izašla kao drugi svezak velike *Ruske gramatike* koju je izdala Čehoslovačka akademija (Prag 1979). Tu se također sasvim izričito

kaže, jasno i odrešito, da se zavisno slaganje rečenica obvezatno izražava posebnim sintaktičkim sredstvima, a povrh toga još i "nadsintaktičkim" i ritmotvornim: intonacijom i pauzama.⁷ A "sintaktička sredstva" jesu veznici.⁸ I to je sasvim jasno: nema zavisnih rečenica bez vezničkih riječi!

Ništa drukčije ne opisuje te odnose ni akademijska *Gramatika suvremenog ruskoga književnog jezika* u redakciji N. Ju. Švedove (Moskva 1970). I tamo stoji sasvim izričito da se zavisna veza u složenoj rečenici izražava specifičkim sredstvima: osnovni izraz tih odnosa jesu tu zavisni veznici i odnosne zamjenice koje dobivaju službu veznika.⁹ I taj formalni znak, kaže se dalje, bitna je osobito takvih rečenica.¹⁰ I opet isto: Nema zavisnih rečenica bez vezničkih riječi! Doista se ne može reći da u mjerodavnoj ruskoj lingvistici prevladava škola koja bi podupirala Pranjkovićevo mišljenje da u valjan sintak-

⁵ Str. 462: Между предложениями, входящими в состав сложного, существует синтаксическая связь - сочинительная или подчинительная. Связь называется сочинительной, если она оформляется сочинительными союзами, и подчинительной, если она оформляется подчинительными союзами или союзными словами.

⁶ Str. 465: По этому разграничение сочинения и подчинения применительно к бессоюзью оказывается невозможным, хотя в семантическом плане между разными видами бессоюзных, сложносочиненных и сложноподчиненных предложений устанавливается вполне определенная соотносительность.

⁷ Str. 935: При этом подчинительная связь, будучи, как правило, тесной, обязательно выражена специфическими синтаксическими средствами, наряду с сверхсинтаксическими средствами ритмо-мелодического характера, т. е. интонацией, разделительными паузами и т. д.

⁸ Str. 899: На синтаксической связи, в разной степени тесной, основывается сочетание составных частей, структурное соотношение которых сигнализируется наборами преимущественно синтаксических средств связи, т. е. наборами союзов (союзное оформление).

⁹ Str. 655: Однако средства выражения подчинительной связи в сложном предложении специфичны: основными выразителями отношений здесь являются подчинительные союзы и приобретающие функцию союза относительные местоимения.

¹⁰ Str. 683: Отличительной формальной особенностью таких (т. е. сложноподчиненных) предложений является наличие в них вводящего придаточную часть подчинительного союза или относительного местоимения в функции союза.

tički opis treba uvesti zavisne rečenice bez vezničkih riječi.

Posve dosljedno, u sve četiri spomenute sintakse, kada se govori o višedjelnim rečeničnim konstrukcijama bez vezničkih riječi (бессоюзие, бессоюзное оформление), nema ni riječi o sintaktičkom zavisnom odnosu tih dijelova, nego samo o semantičkim odnosima. Semantički su tu i odnosi koji određuju bezvezničke zatvorene strukture, o kojima Pranjković po svaku cijenu hoće govoriti kao o zavisno složenim rečenicama. Slaganje takvih rečenica kao zavisnih, to u tim priručnicima ne postoji niti kao mogućnost.¹¹ Te knjige nikako ne podupiru njegovo mišljenje.

Tako, dakle, stoji s mjerodavnim ruskim sintaktičkim priručnicima. Njihovu autori vrlo strogo razlikuju slobodnu od neslobodne (gramatičke) semantike i na tome utemeljuju svoj valjan opis. U tome nema ništa neočekivanoga. Slabo bi stajalo s ruskim jezikoslovljem da mu svi mjerodavni predstavnici u tom pitanju zastupaju neodrživa shvaćanja.

Te četiri gramatike idu svakako među onih dvadesetak na koje se Pranjković poziva da bi potkrijepio svoj opisni postupak. Kad to već čini, bio bi dužan upozoriti i na one među njima koje, kako smo upravo pokazali za četiri od njih, odbacuju njegovo shvaćanje zavisnih rečenica, po kojem one mogu biti i bez veznikâ ili vezničkih riječi. Zar on doista nije razabrao da ga te gramatike izričito i odlučno odbijaju ili je samo u

čitateljâ želio stvoriti dojam da to tako nije, premda je znao da tako jest? Treće mogućnosti, čini mi se, tu, naime, nema.

Što dakle misliti i što o tome reći? Prepuštam svima onima koje pitanje zanima da to sami potraže, nađu, razumiju i osjete. Prepuštam im i da postave ona pitanja postavljanju kojih tu nitko više lako ne može izbjeći.

7. Nema dvojbe da dvodijelne strukture o kojima Pranjković piše jesu, kako on kaže, zatvorene. Posve je jasno da je *Ovdje je uvijek sunčano, tamo kišovito* drugo nego *Ovdje je uvijek sunčano, tamo kišovito, ponegdje sumračno*, da je prvo alternativno, a drugo distributivno, da je u prvome suprotnost, a u drugome nije. Ali to proizlazi iz značenja, nije gramatika. Suprotstavljanje u značenju traži dvodijelnost, ne traži ga ustrojstvo koordinacije. Razlika je u značenju tih nezavisno složenih rečenica, nije u njihovu sklopu, iz njega ne proizlazi nikakvo ograničenje na dvodijelnost, kakva proizlazi iz samoga sklopa zavisno složene rečenice: *Dok je ovdje uvijek sunčano, tamo je kišovito*. Pranjković bi sada, umjesto da ističe kako nije pokoleban, trebao dokazivati da to i kada su rečenice koordinirane ipak jest sintaktičko, dakle gramatičko, ograničenje. Ali kako će kad je njemu sintaksa koja nije gramatička ona prava! Već sam napisao kako mu se tu rasula suvislost. Gdje se ona raspe, prestaje razgovor. A što se tiče priručnika ruske sintakse, koje on opet poziva za

¹¹ Valgina 1987, str. 361-366; Rus. gram. 2, Moskva 1980, str. 634-656; Rus. gram. 2, Prag 1979, str. 900, 904-905, 910-912, 956, 989-990; Švedova 1970, 655, 657-661, 668-669, 736.

svjedoče, o tome je već u prethodnoj točki rečeno što o tome treba reći.

8.a. Smatram da teorija valentnosti nije prikladna da se na njoj zasnue cjelovit sintaktički opis, osobito kada se radi o jezicima poput hrvatskoga. Stoga joj u mojoj *Sintaksi* nema ni traga. Takva uloga nije epizodistička, nego je naprosto nema. A ako se posegne za njom, treba je primjenjivati dosljedno.

b. Pranjković doista nije napisao da valencije deverbativnih imenica nemaju veze s glagolskom valentnosti, ali je svoj opis zasnovao kao da je to tako. Nabrajao je imeničke valencije ne osvrćući se na to da je takvo njihovo gomilanje bez osvrtnja na njihove podudarnosti i nepodudarnosti s glagolskim besmisleno i negospodarno.

9. Staro je latinsko pravilo da o ukusima ne valja voditi raspre. Pranjković nije smogao staloženosti da ga se drži. Ja sam iznio sud o njegovu jezikoslovnom nazivlju zasnovan na svojem ukusu. Takav sud treba uzeti na znanje, prihvatiti ga ili ga za sebe otkloniti. No Pranjković ga žestoko osporava. U tome ga očito podbadaju njegove idiosinkrazije i alergije o kojima je već bilo govora u točki 6.

O samoj stvari bit će možda dobro pripomenuti da je jedno načelno odbijati lingvističko nazivlje stranoga podrijetla, a sasvim drugo zamjeriti njegovoj gustoći u tekstu koji ne donosi tehnički opis jezika i ne drži se strogo škole od koje se preuzimaju nazivi. To onda djeluje kao da se razmeće učenošću netko tko nije do dna ovladao predmetom o kojem piše. I to, dakako, ne vrijedi manje za *odnosnik* nego za *relativizator*. Mnogo je opuštenije i nadmoćnije ostaviti tu generativce i njihove

ve nazive na miru kada se ne primjenjuju njihove metode u strogo tehničkom smislu i govoriti npr. o *odnosnoj riječi*. To razumije svatko tko se upoznao s gramatikom. A kada se primjenjuje upravo stoga generativistička opisna tehnika, prirodno je da se govori o *relativizatoru* ili, ako se taj naziv udomaći, o *odnosniku* koliko god puta bude povoda za to.

Toliko o ukusu. A što Pranjković piše da me ne priječi u tome da pišem *odnosnik*, kao da sam, tobože, osobito sklon tomu, ali ni ja da nemam nikakva prava ni osnove priječiti mu da piše *relativizator*, bilo mi to po ukusu ili ne, tu je doista prešao granicu svake mjere i razuma. O dobrome ukusu da ne govorim. Niti ga ja želim, niti mogu, niti pokušavam priječiti u tome, pa mi za to ne treba niti kakvo pravo, niti kakva osnova. Pranjković se, dakako, može služiti nazivljem kakvo on smatra primjerenim. Ja sam pak rekao kako sudim o nazivlju u njegovoj knjizi, a on to, eto, ne može podnijeti i toliko se naljutio da više ne razabire kako je besmisleno ono što piše o tome.

10. U svojoj posljednjoj točki Pranjković iznosi razloge koji više nisu jezikoslovni. Tu ponavlja ono što misli da je najteža optužba kojom će najuspješnije oboriti moju ocjenu. Piše: "Na kraju moram ponoviti da se Katičić u svom prikazu moje knjige dotiče samo onih dijelova koji nisu sukladni s rješenjima što ih on primjenjuje u svojoj *Sintaksi* te, uglavnom neizravno, onoga što sam mu ja zamjerao u svom prikazu *Sintakse*". Zapravo ne znam što on time upravo misli reći. Pa posve je naravno da ja ocjenjujući njegovu knjigu kritiziram ono u čem se s njim

ne slažem, u čem po mojem mišljenju i shvaćanju njegovo jezikoslovlje nije na visini onoga što se po današnjem znanju i stečenim uvidima može postići. A što bi se i kritiziralo ako ne to?

Pranjeković dalje piše: “ne znam ni kako bi se postignuta jasnoća mogla rušiti”. Pa upravo tako kako on to čini. Pišući o tome jasno sam rekao na što mislim: “Sva pitanja koja zaokupljaju Pranjekovića mogu se legitimno postaviti, tek ne tako da se ruši ... postignuta mogućnost kategoričnoga tvrđenja, a da se ne nadoknađuje drugom”. Tu je njemu i svakomu jasno rečeno o čem se radi. A on kao da ne razumije, pa veli čitateljima zamjeravajući mi: “očito je da misli na jasnoću koju je on postigao”. Ja, dakako, mislim na svaku postignutu jasnoću, mislim naravno i na takvu koju sam ja postigao, ako jesam kakvu.

Očito je tu samo to da Pranjeković u nedostatku argumenata svojim čitateljima prodaje rog za svijeću. On, čini se, doista misli kako mu to što je prije dosta godina u nekoliko prilika pokazao temeljno nerazumijevanje nekih strana moje *Sintakse* sada, kad sam ga u ocjeni njegove knjige ja upozorio na neke ozbiljne slabosti, daje pravo da svoj utuk sažme u rečenici: “ali to ne znači da se ne smijem o bilo čemu i bilo s kim sporiti, pa makar to bio i prof. Katičić”. Time je zbilja nadmašio sam sebe. Tako razgovarati nema smisla. Ne trepnuvši okom on tu javno iznosi kako je svojim zamjerkama mojoj *Sintaksi* stekao pravo da sada bude nedodirljiv

za moje kritičke primjedbe i metodološke zamjerke njegovoj knjizi. A ja sam se, eto ipak usudio. Iznoseći unatoč tomu svoje primjedbe, oštećujem ga, kao on misli, u tom stečenom pravu, pa on sada traži pomoć i podršku od stručne javnosti. I tu mu se opet rasula suvislost, samo ovaj put ne jezikoslovna. A što se tiče onoga smije li se on ili ne smije sporiti, stvar je jasna. Smije, dakako, ali to može činiti bez svoje štete samo ako pri tome umije iznijeti valjanih razloga.

Pokazalo se bjelodano kako su Pranjekoviću argumentacija tanka i razlozi nejak. U svojem je utuku predočio svima kako moja kritika njegove *Skladnje* doista iznosi njezina bitna svojstva, a ne slučajne previde i zabune. To je trebalo razgovjetno pokazati, a potrebno je bilo i podsjetiti ga na red i dobre običaje u znanstvenoj raspr. Oboje je ovime učinjeno. Radi se napokon o obnovi. O održavanju postignute i vraćanju izgubljene razine našoj lingvistici. Meni će doduše prijatelji govoriti da sam mu ovim odgovorom na njegov utuk dao važnost veću nego je trebalo. No mislim da je on to vrijednostima koje je stvorio proučavajući hrvatsku sintaksu ipak zaslužio. A kad se sabere i staloži, temeljito preispita svoje jezikoslovlje, kada ga prođe jed, pa počne iznositi ozbiljno utemeljene razloge, tamo gdje može, vidjet će se i to u kojim pogledima na pitanja koja su ovdje sporna ipak ima pravo.

Radoslav Katičić